

УДК 336.177.18.338.3

Грубінка І.І.

кандидат економічних наук,
асистент кафедри фінансів і кредиту
Львівського національного аграрного університету

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

STATE SUPPORT OF AGRARIAN ENTERPRISES LOANS: INTERNATIONAL AND NATIVE EXPERIENCE

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто досвід здійснення державної підтримки розвитку кредитування і кредитних відносин аграрних підприємств в іноземних країнах та в Україні. Залежно від особливостей здійснення й об'єкта надання згруповано заходи, які реалізуються державними органами для підтримки кредитного забезпечення господарств. Узагальнено проблемні моменти в програмі державної підтримки кредитування аграрних підприємств в Україні та можливість застосування іноземного досвіду для здійснення такої підтримки.

Ключові слова: кредитування, кредитні відносини, аграрні підприємства, державна підтримка, іноземний досвід, кредитна система, кредит.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрен опыт осуществления государственной поддержки развития кредитования и кредитных отношений аграрных предприятий в зарубежных странах и в Украине. В зависимости от особенностей осуществления и объекта предоставления сгруппированы мероприятия, которые реализуются государственными органами для поддержки кредитного обеспечения хозяйств. Обобщены проблемные моменты в программе государственной поддержки кредитования аграрных предприятий в Украине и возможность применения зарубежного опыта для осуществления такой поддержки.

Ключевые слова: кредитование, кредитные отношения, аграрные предприятия, государственная поддержка, иностранный опыт, кредитная система, кредит.

ANNOTATION

In the article the experience of state support for loans and credit relations of agricultural enterprises in foreign countries and in Ukraine. Depending on the particular implementation and sale facility providing measures implemented by public authorities to support the provision of credit facilities. Overview problematic points in the program for the crediting of agricultural enterprises in Ukraine and the applicability of international experience for such support.

Keywords: loans, credit relations, agricultural enterprises, government support, international experience, credit system, credit.

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки України характеризується значним падінням ВВП, інфляційними процесами, проблемами із формуванням джерел фінансування діяльності підприємств, особливо позикових. За таких умов актуальним стає питання державної підтримки кредитування аграрних підприємств, які є зараз одними із основних локомотивів розвитку економіки, постачання валюти в країну, зайнятості населення. Безумовно ці підприємства, особливо рослинництва через сезонність свого виробництва мають об'єктивно значний касовий розрив і потребу в позикових ресурсах.

Тому в більшості країн (в Україні так само) реалізуються заходи щодо підтримки кредитування господарств. На нашу думку доцільним є узагальнення світового досвіду такої підтримки для аналізу можливості застосування в Україні із урахуванням тих недоліків, які були виявлені в інших країнах та їх упередження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями дослідження як зарубіжного так і вітчизняного досвіду державної підтримки кредитування аграрних підприємств присвячені праці таких учених, як О. Гудзь [3], М.Я. Дем'яненко [4], О.В. Гривківська [1], С. Колотуха [5], О. Непочатенко, А. Непран, П. Стецюк [8] та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне усім вищезазначеним авторам, варто зазначити, що актуальним залишається питання щодо групування заходів із підтримки кредитування аграрних підприємств з боку країни, зокрема за об'єктом якому надається підтримка і за власне механізмом її надання для їх кращого розуміння і можливості адаптації в Україні.

Постановка завдання. Завданням статті є дослідити зарубіжний і вітчизняний досвід заходів державної підтримки кредитування аграрних підприємств і здійснити групування таких заходів за механізмом їх надання і об'єктом здійснення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Удосконалення системи кредитних відносин потрібно проводити з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн, оскільки це допоможе уникнути проблемних моментів, однак при цьому обов'язково варто враховувати специфіку земельних і кредитних відносин, що склалися в Україні.

Цікаво, що цим досвідом можуть поділитися не тільки розвинуті країни західного світу, але і деякі країни, що відносяться до тих, які розвиваються, зокрема Туніс та Індонезія.

Досвід інших країн вказує, що для цього необхідно на рівні областей створити кооперативні банки, які б об'єднували кредитні спілки, що здійснюють кредитування аграрних підприємств певної області. Оскільки таке об'єднання можливе лише на добровільних засадах, то

зацікавленими в ньому мають бути саме спілки, які отримають додаткові джерела залучення коштів, покращать свою фінансову надійність і значно збільшать обсяг активних операцій за рахунок приросту пасивів. Досвід різних країн світу вказує на різні форми такого об'єднання.

У Франції кредитування аграрного виробництва здійснюється приватними установами. При цьому існує декілька банків, що мають розвинену мережу для здійснення аграрного кредитування. Характерна особливість цих банків – трирівнева структура. Законодавство Франції дозволяє банкам об'єднуватись з кредитними кооперативами, що діють на пайових засадах і мають назву «каси». Утворені таким чином кооперативні банки є основними кредиторами сільського господарства. Функціонують місцеві, регіональні і національна каса. Кожна з них володіє оперативною самостійністю у своїй діяльності. Така структура дозволяє охопити значне число суб'єктів, що здійснюють аграрне виробництво, акумулювати фінансовий ресурс, що дає можливість видавати позики на значні суми. Зокрема, таку структуру має один з найбільших банків країни – «Crediagricole», що складається з понад 3000 місцевих кас. Зараз він уже є універсальною кредитною установою, і при цьому основним кредитором сільськогосподарських підприємств.

На особливу увагу заслуговує система сільськогосподарського кредитування, яка сформована в Німеччині. Тут, аналогічно як і у Франції, трирівнева структура кооперативних банків, на нижньому рівні якої знаходяться кредитні спілки. Вони є пайовиками регіональних кооперативних банків (II рівень). Вищий рівень представлений центральним кооперативним банком. Дані кредитні установи є універсальними і надають усі види позичок. Але, на відміну від Франції, в Німеччині кредитуванням аграрних підприємств займаються також і державні кредитні установи – ощадні каси. Окрім того, функціонує «Сільськогосподарський рентний банк», що спеціалізується на довгостроковому пільговому кредитуванні господарств через випуск довгострокових облігацій. Також у Німеччині діє широка мережа комерційних банків, що беруть участь у кредитуванні аграрних підприємств. Можна зробити висновок, що аграрна кредитна інфраструктура Німеччини представлена різноманітними, як за формою власності, так і за структурою та спеціалізацією кредитними інститутами.

Заслуговує на увагу досвід здійснення аграрного кредитування в Індонезії, де функціонує відповідний банк сільськогосподарського розвитку, він перебуває у державній власності. Ця кредитна установа показала свою особливу ефективність в сегменті мікрокредитування завдяки застосуванню різного роду бонусних програм для постійних та добросовісних клієнтів. Основним принципом її діяльності є диверсифікація, тобто незважаючи на свою аграрну спря-

мованість, банк співпрацює як з фізичними, так із юридичними особами незалежно від їх сфер діяльності, має розгалужену ритейлову мережу, що охоплює майже всі населені пункти з чисельністю населення більше 2 тис осіб. Це дає змогу даній кредитній установі отримувати постійні прибутки, навіть в роки економічного занепаду. Аналогічний банк сільськогосподарського розвитку функціонує також у Тунісі. Характерним є те, що він є також універсальним і стабільно прибутковим [6, с. 94]. Це дає змогу зробити висновок, що попри свою специфіку, спеціалізована аграрна кредитна установа повинна залишатися універсальною (обслуговувати всіх клієнтів незалежно від сфери діяльності), спиратися на широку мережу філій. Це дасть їй можливість діяти згідно із принципом комерційного розрахунку, зменшити політичний і лобістський вплив на свою діяльність.

У США формування системи іпотечного кредитування почалося у 1916 р. з виділення урядом 125 млн дол. на відкриття 12 земельних банків для кредитування під заставу землі на термін від 5 до 40 років. Доходи цих банків були повністю звільнені від податків як на федеральному рівні, так і на рівні штатів. При кожному банку була сформована асоціація фермерів., яка мала безпосереднє відношення до розподілу іпотечних кредитів та продажу акцій банку. Зокрема, при отриманні іпотечного кредиту фермери купували акції банків на десяту його частину. Нині у США іпотечні кредити надаються на придбання землі та будівництво великих інфраструктурних об'єктів для її покращення на термін від 10 до 40 років та в поточну діяльність на термін до 10 років [7].

Загалом, усі заходи державної підтримки кредитування аграрних підприємств можна, на нашу думку, згрупувати у 3 групи:

- заходи прямого виділення або компенсації підприємству, що здійснюється індивідуально по підприємстві прямим виділенням або перерахунком коштів, коли відшкодовується певна частка кредитної ставки;

- заходи компенсації і підтримки кредитних установ, що здійснюють кредитування аграрних підприємств шляхом зміни норм резервування, або їх пільгового кредитування, які залежать від обсягів кредитів аграрним підприємствам у структурі кредитного портфеля установи;

- заходи із створення спеціалізованих кредитних установ для кредитування аграрної сфери, що обґрунтовується потребою у низькій рентабельності, контролем за державними коштами і стратегічною важливістю та індивідуальним підходом до даної галузі.

Кожна із згаданих груп має свої переваги і недоліки, залежить від особливостей економіки країни, стану її кредитної системи, аграрної і економічної політики країни. Можливе поєднання цих груп заходів із підтримки, оскільки вони не взаємовиключають одна одну і зале-

жать від фінансових можливостей країни і розвитку її кредитної інфраструктури. Характерно, що успіхи у кредитуванні аграрних підприємств спостерігаються у країнах, що використовують заходи, з різних груп, відповідно можемо говорити про залежність ефективності того чи іншого заходу від продуманості та ретельного його здійснення, а також закріпленого за ним фінансового ресурсу і прозорості та зрозумілості доступу до нього та його використання. Так високих результатів у кредитуванні господарств досягли країни, що представлена спеціалізована кредитна інфраструктура (Німеччина, Франція, Індонезія, Туніс), у США бачимо високу ефективність поєднання спеціалізованих кредитних інститутів і заходів прямої підтримки на тлі високого ступеня розвитку земельного і фондового ринку, що особливо помітно при кредитуванні фермерів. Однією з найбільших країн, що успішно застосує заходи підтримки кредитних установ, які співпрацюють з аграрними підприємствами, є наш сусід – Угорщина, водночас Польща зосереджує свої зусилля у цій сфері на компенсацію підприємствам.

Україна має свій досвід такої підтримки, який здійснюється починаючи з 2000 року шляхом часткової компенсації відсоткової ставки підприємствам, що протягом цього періоду дорівнювала обліковій ставці НБУ, потім її подвійному розміру, а зараз половині від неї. Досвід виявився позитивним, хоча і мав певні недоліки, що стосувалися насамперед прив'язки компенсації до облікової ставки, прозорості механізму отримання коштів, значної залежності від фінансових можливостей бюджету, проте їх не важко вдосконалити, про що ми писали в одній із своїх публікацій [2]. Однак навіть попри це, практика застосування програми виявилася позитивною, і виділена бюджетна гривня дозволяла залучити декілька десятків гривень банківських позик, обсяги кредитування до 2008 року демонстрували хорошу динаміку. Навіть при значному секвестрі бюджету у 2014–2015 роках, закритті багатьох бюджетних програм, у тому числі і в аграрній сфері, вказана програма залишилася, хоча її фінансовий обсяг звісно важко назвати задовільним.

В Україні кредитна система має яскраво виражене банківське спрямування, з спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів у кредитному забезпеченні господарств беруть участь кредитні спілки. Як показує світова практика, їхня діяльність для сільського господарства може давати позитивний ефект. Однак нині в Україні кредитні спілки на ринку аграрного кредитування не беруть активної участі, створюючи слабку конкуренцію для банківських установ. Ми вважаємо, що для активізації кредитних відносин, повинні бути реалізовані заходи: по-перше з компенсації, тут напевно доцільніше вести мову про компенсацію госпо-

дарствам, оскільки такий досвід ми вже маємо, при цьому не слід забувати про його вдосконалення, по-друге заходи із розвитку кредитної інфраструктури, очевидно, що зараз кредитні спілки не в змозі самі створювати кооперативні банки, а банківська система навіть при ідеальному кредитному механізмі не зможе задовольнити потребу в позикових коштах аграрних підприємств. У контексті цього окрема тема – ринок землі, безумовно основою його створення має бути рівний доступ при іпотечному кредитуванні всіх кредитних установ, при посиленні обліку земель. Реалізація заходів цих двох груп дає шанс поліпшити кредитне, а відповідно і фінансове забезпечення аграрних підприємств, які нині є одними з основних постачальників валюти в країну і локомотивом розвитку її економіки.

Висновки. Аналіз іноземного досвіду підтримки кредитування і розвитку кредитних відносин аграрних підприємств має важливе значення для вдосконалення їх в Україні. Ми вважаємо, що усі заходи державної підтримки залежно від її суб'єкта і методів здійснення можна згрупувати в три групи, використання тих чи інших заходів залежить від специфіки країни та стану і пріоритетів розвитку економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гривківська О.В. Джерела фінансового забезпечення розвитку малих фермерських господарств / О.В. Гривківська, І.В. Хлівна // Журнал Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 7(85). – С. 154-163.
2. Грубінка І.І. Можливі напрями вдосконалення кредитного механізму здійснення державної підтримки кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств в Україні / І.І. Грубінка // Бізнес-інформ. – 2014. – № 4. – С. 215-220.
3. Гудзь О.Є. Державна програма фінансової підтримки підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів / О.Є. Гудзь, А.В. Сомик // Журнал Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С. 54-63.
4. Дем'яненко М.Я. Проблемні питання державної політики фінансової підтримки сільського господарства / М.Я. Дем'яненко // Журнал Економіка АПК. – 2011. – № 7. – С. 67-88.
5. Колотуха С. Розвиток земельних відносин та їх фінансове забезпечення в аграрному секторі економіки / С. Колотуха, І. Коваленко // Журнал Банківська справа. – 2012. – № 2. – С. 19-27.
6. Кушнір І. Банки сільськогосподарського розвитку в системі фінансування агропромислового комплексу / І. Кушнір // Вісник НБУ. – 2011. – № 10. – С. 92-95.
7. Поняття іпотечного кредитування та його роль у фінансуванні підприємств АПК [Електронний ресурс] / І.О. Григорук // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. – 2013. – Вип. 10(1). – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/esnof_2013_10\(1\)_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/esnof_2013_10(1)_23).
8. Стецюк П.А. Фінансові проблеми розвитку аграрного виробництва / П.А. Стецюк, О.Є. Гудзь // Журнал Економіка АПК. – 2012. – № 4. – С. 73-78.